

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА СРПСКО-КРАЉЕВСКА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА И СВЕ ПОШТЕ У СРБИЈИ

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ ЗА ЦЕО ОВАЈ САЗИВ :

ЗА СРБИЈУ . . . . . 5 ДИНАРА

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ТОЛИКО ИСТО С ДОДАТКОМ ПОШТАРИНЕ

УРЕЂУЈЕ СЕКРЕТАР СКУПШТИНСКИ
РАНКО ПЕТРОВИЋ

БРОЈ 5

ПЕТАК 18 ЈУНА 1893

ГОДИНА III

7 САСТАНАК

10 јуна 1893 у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПРЕДСЕДНИК,

Никола П. Пашић

СЕКРЕТАР,

Станојло Вукчевић

(НАСТАВАК)

Известилац др. М. Веснић — Молим поштовану скупштину, имам ради објашњења да кажем само једну реч.

Госп. предговорник владин повереник рекао је како у извештају одборском, који је пручио трговински извештај стоји: да одбор сматра овај уговор за штетан. Ја се као известилац одбора у име одбора ограђујем од тога тврђења, јер као што сте могли чути и видети из самог извештаја одборска тога у извештају нема. Ми смо у извештају рекли да су ови уговори за нас поред свију добрих страна у извесним одредбама донекле и штетни и неповољни и да са одбором заједно остајем и сада при томе тврђењу.

Председник — Скупштинску седницу закључујем а другу заказујем сутра у 8 часова пре подне.

На дневном реду биће продужење генералне дебате о трговинском уговору и ветеринарној конференцији између Србије и Аустро-Угарске.

(За тим г. председник прочита листу пријављених говорника за сутрашњу седницу).

(Седница је трајала до 8¹/₄ у вече.)

8 САСТАНАК

11 јуна 1893 у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПРЕДСЕДНИК,

Никола П. Пашић

СЕКРЕТАР,

Љуб. Јоксимовић

Почетак у 8¹/₂ часова пре подне.

Присутна су г. г. министри: председник мин. савета министар просвете и црквених послова, министар војни, министар финансија, министар иностраних дела, и министар народне привреде.

Председник — Отварам осми скупштински састанак. Изволте чути протокол седмог састанка.

Секретар Станојло Вукчевић чита.

Председник — Жели ли ко од господе посланика, да учини примедбу на састав протокола? Нико се не јавља. Стављам на гласање: усваја ли Скупштина прочитани протокол? (Усваја). —

Изволте чути молбе и жалбе, које су упућене Скупштини.

Секретар Алекса Ратарац чита :

Миљивоје Вујичић, апотек. помоћник из Ниша, Вукосав Лукић, кондуктер поште у Неготину, Петар М. Илић, професор из Врања, Тодор Миловановић, ср. начелник у пензији из Врања, Андрија Јанковић, санитет. поручик из Ниша, Срет. Ј. Стојковић, проф. из Београда, Милош Вељковић, телегр. из Голупца, и Светозар Љ. Гавриловић, чиновник управе монопола дувана, — моле да им се уваже извесне године службе;

Суд општине планске (у ср. параћинском) и суд општине Доњо-Ступањске (у ср. расинском) моле за дозволу извоза сувих и опалих дрва из државних шума;

Еснаф ткачки из Београда моли за забрану увозу тканина што се у Србији израђују;

Месни одбор „занатл. удружења“ у Пожаревцу моли за сталну помоћ тамошњој недељно-празничној школи;

Василија пок. В. Поповића моли за повећање пензије, а Стојан Миљковић, послужитељ н. гимназије у Смедереву, за повишицу плате;

Грађани Добродолске општине (у ср. нишавском) моле за поновни премер земљишта;

Ката Стеф. Ракића из Крушевца и Панта Петровић из В. Села (ср. врачарском) жале се на дотичне среске начелнике; и

Суд општине Рабровске (у ср. рамском) моли за дозволу продаје извесних артикала у дућанима њиховог села.

Председник — Све ове молбе и жалбе упућују се одбору за молбе и жалбе.

Изволте чути једну молбу за осуство.

Секретар А. Ратарац чита :

Народној Скупштини

Због болести потребно ми је да се по наредби лекарској неодложно кренем у бању ради лечења, и с тога молим Народну Скупштину, да ми изволи одобрити одсуство за шест недеља.

8 Јуна 1893 год.

у Београду

Гл. Гершић,
народни посланик.

Председник — Одобрава ли Скупштина ово одсуство? (Одобрава). —

Сад има да положи заклетву г. Стеван Поповић, који је дошао на место Г. Васићића.

(Г. Стеван Поповић полаже, Уставом прописану заклетву).

После заклетве

Председник — Сад прелазимо на дневни ред. На дневном је реду продужење претреса о трговинском уговору. Има реч г. Стојан Станковић.

Стојан Станковић — Господо, ја не могу да се слојим са мишљење г. Јоце Јовановића, које је он пазјавио у јучеравој седници, да је противан уговору; јер за мене је уговорно стање боље него неуговорно боље. У овом уговору има доста артикала, који су у нашу корист решени, а што је по најглавније то је што је место вредности учињена замена тежином, која ће доста користи донети нашој држави. Сетиће се г. Јоца Јовановић, да смо ми одређивали кредите у буџету за откуп по лажним рачунима, а то је истегнуто, и по томе не може се казати, да нема ништа од користи у овоме уговору.

Ја ћу да замолим г. г. владини поверенике, да чују како је до сада рађено са трговцима, који су извозили свиње и и према томе да ми објасне, да ли је сад постигнут бољи или лошији резултат. Било је случајева, да су читави транспортни враћени због једнога шана. Овде се само каже болест. Ја их молим, да ми објасне, због које болести могу да се враћају транспорти свиња.

Друга је неправда од Аустро-Угарске била та, кад се свиње прегледају од бобица да се њихове свиње не прегледају од бобица по само наше, а то је велика штета од произвољног оцењивања, јер свиње чим се прегледају оне се одмах кољу. Оне се не плаћају онолико, колико ђумрук износи. Они то продају само од 100 кила две крајцаре, а преко 100 кг. 3. вр. па до 7 крајцара и т. д., а то је тако да су многи трговци казали: нећу ни то. Ја бих молио г. г. владини поверенике да ми објасне да ли су штогод о томе радили и да ли ћемо и овом конвенцијом да издржавамо то, или је боље урађено.

Што се тиче говеда и оваца ту је тежак услов. Јер ситна стока, која је терана она треба и одмах да се прода, иначе ако коме лежи 8 дана, трговац слободно може да каже да није његова. Ако не будем срећан да добијем објашњења од владиних повереника, ја ипак не могу да кажем, да пећу да примим овај уговор, али нека се види шта смо радили по пређашњем уговору и шта ће од сад бити. Ако овако остане, ако се примењује по чистом уговору, онда ће бити боље; али ако се буде примењавало по политичким обзирима, онда слободно можемо да изјавимо, да не треба ни да идемо на њихове пијце. О томе нека влада води рачуна.

Андра Ђорђевић — Господо, у одборском извештају је веома јасно, убедљиво исказана не само проста потреба него неодступна потреба да имамо један трговински уговор и њиме уређене трговинске и привредне односе са суседном монархијом. Г. г. даље, ван сваке је сумње и то, да је каквоћа трговачког уговора, његова доброта и његова лоша страна. ценећи је са гледишта привредних интереса од пресудне важности у првом реду, за нашу домаћу производњу, а у другом реду за наше финансијске приходе, посебице за царински приход. Кад то стоји, онда се, при оцени једног трговинског уговора, не сме губити из вида ни једно гледиште. Јер, и ако је, донеста, царински приход један од богатих извора за финансију сваке државе, ипак ваља имати на уму и то, да се и у теорији и у пракцији финансијски приходи деле на две главне врсте. Једна врста царинских прихода има чисто фискални карактер, а у другу долазе оне царине, којима је циљ да заштите домаћу индустрију. И, ја држим, да је ова друга врста царинских прихода, претежнија. И кад то стоји онда мени, барем до извесне мере изгледа чудновато, што г. г. предговорници, а нарочито г. г. владини повереници, у првом реду истичу финансијску страну; финансијске приходе, што нам привлаче пажњу на то увећање финансијских прихода, тврдећи да је то једна огромна добит за нас. Па лепо, господо,

и ја ћу да пођем баш с те тачке. Ја питам: да ли једна држава сме да живи претежно само од царинских прихода. Господо, ја држим да не!

Прави живот једне државе то је њена *домаћа укуна привреда*, као друштвени организам, и овај се господо, обично сматра са организмом човека. Донеста то је до измене мере оправдано. Домаћа привреда, привредна снага народна то је *крв* у животу у организму државе. Као год што, кад не достане организму крви, он мора да пропадне тако и држава, која нема привредне снаге, и која не може да ојача, мора да животиари, ако и сасвим не пропадне. Ја држим, дакле, да је при оцени овога уговора требало поћи с тога гледишта. Држава, господо, има најобилатији извор за своје потребе, за своје финансијске приходе у непосредној порези; то је најправичнији, најјачи и најсигурнији приход; а та пореза биће у толико обилнија, у колико и домаћа привреда буде обилнија. Рекло се, господо, и то да је овим уговором увећан тај приход са не знам колико. Па добро, господо, баш да усвојимо то, да тај уговор носи нама веће царинске приходе, ја вас питам, ко ће их платити! Хоће ли доћи аустријски индустријалац овде да прода своје производе и на исте плаги ову увећану царину? Или ће наш трговац тамо ићи да их купи, и он ће платити ту царину. То значи да су ови приходи привидни; то је — допустите ми, да употребим израз — лизање меда кроз стакло.

Даље се каже, да је овим осигуран наш извоз нарочито жита и стоке. Да узмемо и то. Ко ће да плати ту повећу царину? Платиће је наш трговац, који ће је претурити на нашег произвођача; и кад уз то узмете губитак на ажјији, онда ћете видети, да је тај издатак још већи.

Да видимо, да ли је са оног гледишта, са гледишта, које је за мене претежније, овај уговор бољи од старог. У корист те стране, рекло се, да смо ми садашњим уговором извојевали себи право монопола на извесне артикле, на које по старом уговору нисмо то право имали. Кад би ти артикли били гране наше домаће индустрије, кад се они са стране не би уносили, онда би се могло рећи, да држава узимајући монополе, потпомаже те гране индустрије, и својом иницијативом, организујући домаћу привредну снагу за њих. Ну то није; то су артикли, који се уносе са стране и тиме се онда много не добија. Па чак кад би то био добитак, он је купљен по врло скупе интересе, нарочито пак по једно врло скупо право наше. Да вам покажем то. У члану 5 закључног протокола каже се ово „Осим артикала, који су предмет државног монопола или каквог патента за проналазак, неће се давати никакво искључиво право за упражњавање трговине или индустрије“. Господо, историја економног развика сваке државе и сваке земље сведочи нам, да су заштите појединих привредних грана неминовни неодступни услови за развика тих грана; и ми смо у тој цели 1873 године донели један закон о потпомагању домаће индустрије. Господо, ми смо тај закон поништили; ми смо то наше право продали за ова четири монопола. Кад бих хтео да правим видеве, ја бих казао, да је тај закон остао на цигар-папиру, који ће изгорети као и на гасу и петролеуму који ће жигице упалити! Ја рекох: кад бих хтео да правим видеве; али ја са тугом у срцу жалим што смо изгубили ово право, које смо имали по старом уговору.

Даље још нешто. Ми смо се одрекли права, да неке дајбине наплаћујемо одсеком (абонманом). Тај начин наплате или оптерећавања појединих грана привреде веома је подесан. Уговорница се бојала, да се с те стране не изигра једнакост оптерећавања домаћих фабрика са страним.

Господо, ја не знам, да ли се морало бар толико ићи у предусретљивости, да се ова чисто унтрашња ствар наша, питање наплате порезе, доводи у питање.

Најпосле изгледа ми и то: да се изгубило из вида да ће и рђавија ветеринарска конвенција јако отежати извоз нашег најважнијег извозног артикла, стоке. За мене је јасно, да смо овом приликом, кад је државно-правни положај Србије одређенији, чистији но у 1881 год., да смо, дакле имали у овој

ствари неуспеха. То, у осталом, излази и из одборовог извештаја.

Па где је узрок неуспеха оваквог рада на овом трговинском уговору? Да ли да га тражимо у оскудици добре воље преговораца? Боже сачувај! Да ли да га тражимо у потпуној оскудици знања тих преговораца? Боже сачувај! Узрок је, као што је врло лепо, патриотским својим говором исказала наша књижевна величина, наша дива и понос госп. Стојан Новаковић, који је рекао, да наша политика последњих година нема ничега заједничког са моралом. Политика не само да није противност моралу, на против она црпи своју најјачу снагу из друштвеног морала. Друштвени морал то је она снага, која држи државе, то је снага која креће и патриотизам и људе раденике на посао, а тога последњих година код нас није било. Ја нећу никога посебице да кривим за ово; кривица је до нас свих, што нисмо обраћали већу пажњу на потпомагање домаће производње; што се нисмо васпитали да будемо привредници, а не само прости политичари.

Господо, ми имамо ново стање државно, уређено новим Уставом, који се може мерити са најслободоумнијим уставима. Од нас зависи, хоће ли све установе, које су у вези с њиме створене дати користи овој земљи. Установе саме по себи не могу да стварају добра, људи треба да уносе живот у установе.

На завршетку исказаћу своју живу жељу да нам овај неуспех буде лепа лекција, па од сад да радимо и да водимо већом марљивошћу и моралношћу политику. Сваком од нас мора се признати патриотизам оданости и пожртвовања према земљи, али питање је само у томе, ко ће у већој мери ово поднети па и радити.

Ја ћу гласати за овај уговор, јер морам да гласам. Али као народни посланик и као приватни човек, упорно тврдим да је једини спас наш у нашој радњи, у привредном раду нашем; јер ћемо тиме створити боље прилике за бољи трговински уговор после десет година, а с друге стране учинићемо то, да ћемо ојачати много нашу моралну снагу.

То сам имао да кажем и држим, да ћемо сви, гласајући за овај уговор, одавде собом однети један завет да сваки у својој околини ради на томе, да се подигне привредна снага наша и радност у нашој земљи.

Министар финансија Др. Мих. Вујић — Господо! Узимајући први реч од стране колега да искажем моје гледиште на овај нови трговински уговор са Аустро-Угарском, ја бих вас пре свега молио, да се сложите са мном у првом најважнијем питању са кога гледишта ваља у опште ценити добре или лоше стране овог уговора. То питање у овоме је: да ли можемо према данашњим приликама политичким, економним и финансијским, т. ј. да ли се, према приликама у којима је тај уговор грађен, могао очекивати са правом већи и повољнији резултат? Кад на ово питање савесно одговоримо, ја мислим, да ћемо моћи лакше прећи преко питања о примању или не примању овог уговора, да ћемо се дакле моћи лако решити и да одговоримо савести и дужности нашој као посланика народних.

Господо, било је говора од стране предговорника још јуче о томе како је садањи уговор, који је још у важности, грађен под тежким приликама; шта више, цало је и речи, да је уговор, који се има закључити у неколико чак и лошији, од старога. И ако је први уговор грађен доиста под тежким приликама — ту ваља бити правичан, јер ово питање није партиско, него питање, које се тиче целе земље — ја ипак налазим, да је први уговор имао много тежих страна. Кад је први уговор грађен 1881 год., доиста је стање ствари после берлинског уговора било такво, да ако Србија буде хтела закључивати самосталне трговинске уговоре, онда то може учинити само на тај начин, да учини извесне концесије према овом уговорном стању, које је Турска царевина уговарала са страним државама и које је по невољи морало важити и за нас. Не кривим овде ни једну личност и ни једну странку, кривица је у целом нашем пасивном економном држању у томе

што није ништа учињено било, да се Србија искобеља и припреми тако да будемо у стању градити трговинске уговоре на повољној основи. И ако смо економски пасивни били до 1879, када смо почели закључивати прве самосталне трговинске уговоре, тако смо на жалост остали и после. Међу тим дозволите ми, да бацам само један поглед како је било код друге васалне државе — Румуније, која у истом положају као и ми беше, и како је њих, а како нас затекао рат за ослобођење? Нас је затекао са старим уговором, који је Турска закључила, док се Румунија користила нетачним одредбама старог турског уговора, те царицу од 3 на сто прво повисила на 5 на сто, па после увођењем самосталне опште тарифе и на 7 и по на сто, а 1875 године успела је да са Аустријом закључи самосталан уговор. Тада се у аустријском парламенту прибојаваху да ће и Србија с правом то исто тражити кад је већ признато то право Румунији, да онда и Србија може закључивати самосталне уговоре. Румунија је свим силама бранила своју привредну самосталност и у спољним односима и у потпомагању домаће индустрије. Међу тим од стране Србије тада се стајало скрштених руку, јер је наша и спољна и унутрашња економна политика била слаба, јер није ишла истом стопом као у Румунији и за то нас је онако слабе и затекао време закључивања првога уговора. Што све нисмо урадили у нашој унутарњој политици, у подизању наше домаће радности било кућевној или занатској или индустријској радности као и пољопривреди, мислим, излишно је и говорити. Ја знам да ако нисмо понузули у нашој домаћој радности нисмо ни корака напред до 1881 године отишли, а под таквим немоћним приликама закључен је први уговор. Цела наша политика економска и спољна и унутрашња од оснивања српске државе, управо од времена кнеза Милоша, када се по мом мишљењу једино радило боље него за све време доцније све до 1881 год. велим, ако од тада нисмо понузули зацело нисмо ни корака напред отишли а нарочито у нашој спољној и економној политици. Економна питања беху споредна питања за наше државнике. Ето за то је наш уговор био недовољан 1881 год. Од 1881 г. па на овамо остаје још да се запитамо: у чему је подигнута наша народна привреда; има ли чега да смо постигли у нашој спољној економној политици? — И опет смемо рећи да смо стојали на пасивној зони. Међу тим су придешле и нове невоље, које ће признати и господа која су јуче и данас о уговору говорили, а та је околност јако задужење државе.

1881 год. ми нисмо имали 300 милијуна дуга, ми нисмо имали да плаћамо 20 милијуна динара годишњег ануитета, а данас, кад се питамо, какве ћемо уговоре да закључимо, смемо ли и помислити, да олако прихватимо економну борбу са другима, да поћемо путем аутономне привредне политике? Данас нас тишти поред економне слабости још и то, што смо се преварили у важности солунске пијаце за наш извоз, а међу тим своје домаће пијаце организовали нисмо, а поврх свега тога стоји нам још за вратом и 20 милијуна дин. годишњег ануитета, које морамо у злату да плаћамо. Ви знаате, господо, како је било говорено о питању економног рата, који је Румунија прихватила смела, код нас још пре 1881 године, а како би било данас кад би ми према економним и финансијским приликама нашим прихватили економну борбу, онакву какву је Румунија прихватила, то остављам привредницима и трговцима да сами на то питање одговоре. Још пређе кад је то питање код нас покренуто, ја се сећам, да је код нас још онда констатовано, да се та борба лако прихватити не може без огромних жртава. А не може се прихватити с тога, што смо ми сточарска извозна земља; што смо ми једино упућени на аустро-угарске пијаце, дакле, што немамо других извозних тачака, које би нас ослободиле од зависности аустро-угарске пијаце. Додајте томе још и раније невоље, и ову нову финансијску невољу, па ће вам онда бити јасно да смо за данас још моралићи на то, да наш извоз истуримо и наше приходе од увоза повисимо. Остаје сад да се запитамо, шта нам овај нови уговор пружа, а шта смо имали по старом уговору, и јесмо ли пошли назад или напред? То је питање, које ће, по моме мишљењу бити пресудно за све нас, да ли ћемо гласати за или против овог уговора.

Мој предговорник, а бивши мој поштовани колега на Вел. Школи, г. Андра Ђорђевић, дотакао се једнога питања вели, да господа, која су говорила о уговору, ценила су га само са финансијске користи, а не и економне.

Господо, пре свега, ја сам тога уверења лично, да једна земља, која хоће да подигне своју привредну снагу, не може то очекивати од закључења трговинских уговора, да јој они ту економну снагу подигну. Трговински уговори нису ни за што више ту, него да оно, што земља има, што је земља већ створила и урадила одржи и унапреди. И ако један трговински уговор успе толико, да постојећу економну снагу народну одржи и очува, онда је тиме довољан успех постигнут. Не стоји, дакле, оно, да треба само што већу заштитну увозну царину подићи, па да се домаћа индустрија подигне, као што то по неки и данас мисле; јер би то значило да ми само треба да добијемо од страна уговорница 20 или 30 на сто увозне царине, па да онда мирно можемо очекивати да нам се индустрија у земљи сама собом подигне. По моме уверењу први и најважнији задатак у питању страног увоза јесте тај, да нашу продуктивну снагу заштитимо у погледу постојеће домаће радиности, тако да се она развијати може и дужност развијања домаће привредне снаге лежи у нашој заузимљивости, јавној и приватној, у потпомагању радиности, стварању домаћих пијаца, ширењу саобраћаја и организовању кредита; радиност ваља подизати и неговати и самим средствима; чинити јој све могуће олакшице; закон о потпомагању домаће радиности од 1885 године ваља изменити тако, да нашу привреду сами ојачајемо; — па после свега тога ми тек онда имамо да ценимо, да ли трговински уговори, дају довољно гаранције да нашу привреду потпомогну и одрже? Како је било по старом уговору, ви то сви знате по искуству; а како је по садашњем уговору, дозволите ми, да то овде бар у главним потезима напоменем.

По садашњој увозној царини а по новом уговору са Аустро-угарском, смањена је царина код 16 артикала. Сваки, који је загледао видеће, да су то артикли, код којих не може бити ни говора о сметању нашој радиности. Код 26 артикала остала је иста царинска стопа, која је била и у старом уговору, а код 270 артикала подигнута је царина. Кад разгледамо ове позиције, уверићемо се сами, да је царина подигнута на оним артиклима, који се нас највише тичу дакле, да је подигнута царинска стопа код оних артикала, за које ми имамо могућности, да их у нашој земљи израђујемо. Код 51 артикла није царинска стопа уговором ни утврђена, него је остављена аутономном царинењу. То су артикли, који се тичу наших фискалних интереса.

При закључењу старог уговора, ми смо без икаквих захтева од Аустро-Угарске обвезали се, да унапредимо стопу на кафу, пиринач и т. д., и ако су аустријски делегати изјављивали чуђење, за што то ми и тражимо, кад за нас саме може настати потреба, да наше приходе повишавамо (н. пр. на кафу). Данас ми ту имамо одрешене руке. Кад већ овако сумарно прегледамо позиције нове уговорне тарифе, можемо са правом констатовати, да оне дају више могућности потпомагању наше домаће радиности и наших финансија, него што то даваше досадашња уговорна тарифа. Да ли је пак тиме испуњено све оно, што ми желимо, то је друга ствар. Оно, што би ми желели и што би ми хтели да постигнемо, могли би постићи само на тај начин, ако би у опште одустали од закључења уговора, па прешли оној политици, које се држи Русија и Француска, а то је аутономна политика. Ми међутим нисмо још ни у том економном, ни финансијском, ни политичком положају, да можемо да приђемо овој аутономној царинској политици. Сваки трговински уговор почива на обостраним концесијама, и они, који су ствар пратили у аустријском парламенту, сетиће се да је тамо опет пало речи, како је нови уговор за њих неповољнији.

Ово је што се тиче економне стране. Што се пак тиче чисто финансијске стране овога питања, ја могу смело да тврдим, да ми од специфичне нове тарифе имамо с правом да оче-

кујемо знатно увећање прихода — од прилике са три милијуна динара.

Ја ћу да признам господо, која су јуче говорила и упојеђивала стари и нов уговор, да специфична царина није апсолутна новина новог уговора, јер је она предвиђена била у старом уговору, само што у року, који је предвиђен за извршење није извршена била. Тако је казато: цела ова тарифа има се од вредности (ad valorem) претворити у специфичну царину, и за то ће владе одредити своје делегате, али то није учињено било. А да је учињено било, поред све сметње инглеског уговора, то би од знатне користи било. Свакако знатан је добитак новог уговора у томе, што су сад стопе у опште повишене и уз то утврђено царинење по тежини. То што је трудним радом од 6—7 месеци постигнуто тиме што су груписани предмети, што је специфична царина тачно изведена, то нам осигурава повећање нашег државног прихода. Фискални интереси су дакле потпуно заштићени. Даље, признато нам је право на четири нова монопола, од којих ми и према досадашњим трошаринским приходима можемо с правом очекивати један до два милијуна динара више прихода.

Кад дакле повећамо царинске приходе са сумом од 3,000,000 динара и томе додамо приход од нових монопола, па које нам нов трговински уговор даје право, у суми више од два милијуна динара, онда можемо с правом очекивати, да са тих 5 милијуна динара годишње више прихода можемо већ догодишњи буџет у равнотежу довести, те да једном поставимо буџет на праву основу; то је жеља свих партија и патриота ове земље.

Даље, господо, ја ћу само у главним потезима још да додирнем неке важније и битније стране новог уговора. Нови уговор регулише и питање о трошаринама чисто и јасно, тако да нам је сад признато оно, што нам пре није било признавано. Баш оно што сам ја као министар финансија предлагао, да се по невољи удари трошарина на многе артикле и то да се што већа трошарина уведе, то је сад регулисано. Ја сметрам у осталом да је то финансијски корисно, јер умереном трошарином повећавамо приходе државне, док сувише велика трошарина никако не даје сигурна и повољна резултата.

Даље, да поменем још једну тачку, а то је питање о пограничном саобраћају. У овај уговор ушло је само оно што у опште код свих уговора трговинских може ући. Међутим по старом уговору ушли су били и извесни индустријски артикли у погранични саобраћај, тако да је тиме Аустро-Угарској признато нарочито повољашћење. То је у ствари била диференцијална царина. Ви знате, да су се и многе друге државе жалиле противу тога. Да је то у истини тако признавали су и сами Аустријанци. Један од њихових писаца (Schraut, System der Handelsverträge) казао је да је оно што је уговором нашим од 1881 год. Аустрији у пограничном саобраћају дато, да је то једини пример у свету, да је у погранични саобраћај улазе и индустријски предмети. Дакле, сад смо спасени и од таквог диференцијалног царинења и Аустро-Угарска тога не може више да има.

То је, господо, што се тиче увозних царина, а у погледу финансијских и економних интереса наших, што се тиче извозних царина, ту ако нисмо на добитку, зацело ништа и не губимо, јер су увозне аустро-угарске царине на наше производе у новом уговору још повољније. Господа, која су јуче говорила о томе, довољно су објаснила и ја немам много шта да додам њиховим говорима. Код жита, на које изгледа да је повишена царина од педесет на 75 крајцара, опет смо ми данас у повољнијим приликама, него пре што смо били, јер онда је била та иста тарифа од 50 крајцара и за све друге државе и по општој тарифи, а данас је према нама сведена на половину. Данас ми плаћамо 75 крајцара, док други плаћају 1 fl и 50 кр. У осталом није у опште питање, да ли ми плаћамо 50, 100 и 150 крајцара, као што је г. Новаковић и сам поменуо, већ је питање о конкуренцији на пијаци аустријској, на којој ми имамо да конкуришемо са другима: дакле питање је: како ми стојимо према њима? Ми сад стојимо у повољнијим прили-

кама, па ма плаћали не 75 крајцара него и форинту, јер кад други плаћају форинту и по, а ми плаћамо 75 крајц., онда ми стојимо боље. То је фактичко стање ствари. Пређе је та половина наплатно била испуњена Трстом и Фијумом, а сад тога нема. Што се овог питања тиче, смело можемо рећи, да смо учинили један корак у напред. Тако исто је и код стоке према општој тарифи аустријској, по којој се плаћа по 15 фор. и према другима, који плаћају 12-75 фор., сведена је та цифра на нашу стоку на четири форинте. То су дакле две непобитне, несумњиве добити за нашу извозну трговину.

Кад дакле, господо, све ове најбитније тачке средимо, кад их озбиљно и непристрасно проценимо, ја мислим, да можемо доћи до оваког уверења: Истина је да новим трговинским уговором није постигнуто све оно, што бисмо ми желели, али ми то у овим приликама и не можемо очекивати. Овај нови трговински уговор чини један знатан корак у напред у нашој политици економној и у нашим односима економним. Ако ми у нашој земљи будемо чинили оно, што нам дужност налаже, ништа нам неће сметати нови трговински уговор, да ми нашу привреду обогатимо и подигнемо, на ако је ми оснажимо и ако не будемо и ових идућих десет година провели скрштених руку, и ако се састарамо да извоз не ограничимо само на Аустрију, него га проширимо и путем Солуна и путем Црнога Мора преко Дунава и путем стварања домаћих пијаца за нашу сировину (стоку и храну), ако дакле све то учинимо, онда можемо с правом очекивати, да по истеку 10 година можемо учинити још јачи корак у напред.

Овако ја ценим питање о новом трговинском уговору и за то ћу као народни посланик са чистом и мирном савешћу дати свој глас за овај трговински уговор.

Драгомир Рајовић — Нећу да понављам тешкоће, под којима су уговори прављени, о томе је доста говорено. Мислио сам и сам да говорим, али пошто је толико о томе говорено, нећу о томе ништа да говорим. Али хоћу да говорим о томе о чему је врло летимично говорено, што је по моме начину сматрања најбитније у овом питању.

У овим уговорима, како трговинском тако и ветеринарском и њиховим анексима, има извесних услова, који су такви, да они по мом начину схватања зависе од једне уговарајуће стране. Од њене воље зависи апсолутно шта хоће да ради, и кад тако штогод стоји у једном уговору, онда се сматра управо да тога уговора и нема. Ја се обвезем да дам некоме 100 дук. ако хоћу, то значи ако нећу, не морам ни дати. Таквих клаузула има у овом уговору; оне нису тако јасно, драстично казане, али у ствари оне стоје. Да прегледам само извесна наређења, која су ме побудила да овако кажем, па ћете видети колико су моје мисли основане, или неосноване.

У ветеринарској конвенцији казано је, да ће се прегледати стока прво на граници, па после тога прегледаће се и у унутрашњости земље, па и на самом месту где се поговарује. Тај преглед остављен је чисто апресијацији њихових органа; то вештачење чисто је у њиховим рукама, нема ту никога од наше стране, или неког незаинтересованог, да види да ли тако ствар стоји, или не стоји. Кад год усхтедну да кажу да је стока болесна, они ће казати да је болесна, и кад се то констатује, онда долазе сва друга следства; и то не само свиње, него и говеда и овце и козе и осталу стоку. Представите себи кад лежи извесна врста стоке 8 дана и тамо се храни, шта ће то да кошта, шта ће бити од те трговине? То је толико исто колико и затворити границу. Разумео бих то, кад би имало некога неутралног да то оцени, али то није; остављен је кантар у њиховим рукама. Ми не можемо да констатујемо да ли је то тако. То је оно што смо остављени на њихову милост и немилост. Кад год њихови произвођачи буду имали довољно робе, они могу да нам затворе пијаце, могу да кажу да има болести. Може стока да буде само подбивена или ударена, а они од један пут да кажу да има заразе на стоци, и онда или ваља враћати стоку или је одмах поклати; а ви знате кад се толика стока на једанпут коље по што се може продати — ни по што. Тако два пут да буде, па је свршио наш трговац. По мом начину сматрања ту је тешкоћа.

Господин владин комесар казао је, да он не зна где је наређење чл. 5. Па да му га покажем где је. Оно је у члану 3 и 4 у другим фразима али то исто: (чита) „Пошиљке које не одговарају горепомнутим наредбама, да се стока коју марвени лекар при прелазу границе нашао буде, да је болесна или сумњива односно неке од заразне болести, најзгод и стока, која је била заједно мерена или која је имала ма каквог додира са зараженом или сумњивом стоком, може се се улазне станице патраг повратити“....

„Ако се међу стоком, превезеном непосредно железницом (или лађом) констатује заразна болест тек по увозу у другу државу при стоваривању, то ће се стање морати, од стране државног или нарочито од стране државне надлежне власти за то одређеног марвеног лекара, протоколарно потврдити и на основу тога сав ће се транспорт одмах непосредно вратити на станицу, где је стока предата“....

„На захтев сопствеников, административна власт увозне државе, односно места где је болест увозне стоке констатована и одакле би се повраћај транспорта требао извршити, може допустити, пошто се стока одмах искоље, да се распрода, разуме се само ако природа болести допушта у опште такву меру“....

Ето, то вам је одмах једна част онога што је у чл. 5 било уговорено.

Сад да видимо шта стоји у чл. 7 (чита) „Ако се при промету стоке, из једне уговорене стране каква заразна сточна болест, односно које постоји обавеза јављања, пренесе у област друге, ова ће имати право да оградити или да забрани привремено увоз све врсте стоке, на коју се болест може пренети.“

Ево, господо, видите, ово је горе по што је било онда. Онда је било само за свиње, а сад имају права да због болести, која би се донела са једном врстом стоке не дозволе увоз не само те стоке н. пр. свиња, него ни једну врсту стоке. Ово је горе него члан 5 старе конвенције. Ту је опет кантар у њиховим рукама, а не у заједничким.

Што је казао г. Стојан Станковић, он је добро приметио. Ту је тешкоћа. Представите себи један такав случај и од један пут затворе границу и држе затворе у докле хоће. Ето шта је главно тежиште у овом уговору и што је много већа мана, него што је била пре.

Сад ћу да пређем на оно што се уговора трговинског тиче. У уговору трговинском има једна врло велика мана, а то је, што су те мале концесије, које су учињене за поједине наше радности сувише мале. Једна земља, која није индустријски развијена, треба да има помоћи. Људи, који предузимају каква индустријска предузећа у тој земљи, треба да имају помоћи од своје државе, треба да имају олакшице и у закону, али тај законски пропис овим је уговором уништен и сад је закон nul et non avencu. Ево шта је овде казано: „Осим артикала, који су предмет државног монопола или каквог патента за проналазак неће се давати никако искључиво право за израђивање трговине или индустрије.“

Ја мислим да је ово јасно за сваког, који зна српски. Од сада ниједна српска фабрика не може се подићи. Од сада ни једном српском предузимачу, за ма какво предузеће, држава не сме да да никакву повластицу, и онај мора да се бори са једном јаким државом преко пута, која има јаку и стару индустрију, и кад се бори са јачим а нема заштите, онда зна унапред да је сатрвен. И овако са малом заштитом, коју ми дајемо, ми тешко можемо да помажемо нашу индустрију, а у толико је горе кад од сад према овом уговору не можемо ништа да помогнемо. Према овоме ми смо обвезани да за 10 година не смемо дати никакву повластицу ни за какво индустријско предузеће.

Код оваких услова, ја држим да је јасно сваком као дан, да је овај уговор далеко тежи, него што је био онај, који је до сада важио. Пре смо бар то смели, данас ни то не смео.

По мом најдубљем убеђењу, право је што држава треба да ради то, да у својој земљи створи могућност извоза. За то

што ће се за неко време користити неким финансијским приходима, затварају се врата могућности народној привреди. Ја држим да је то врло скупо плаћено, даје се тулму за једну маслињу. То је моје најдубље убеђење. И само због тога што нисмо у стању да водимо трговински рат, само зато ћу гласати за овај уговор.

Министар народне привреде Р. Милошевић — Ја нисам мислио да улазим сад у дебату, али г. предговорник изазвао ме је да ипак ради обавештења морам да кажем неколико речи. Изгледа да г. поштовани предговорник није разумео овај члан или не зна шта је *искључиво право*; или ако зна, онда не знам како да карактеришем исказано његово мишљење. Ја ћу бити слободан да вам прочитам тај члан онако како гласи у пројекту уговора а не онако како га је г. Рајовић прочитао из цариника. Тај члан у уговору гласи: „Краљевска Српска Влада обвезује се да за време трајања уговора неће уводити друге државне монополе осим на петролеј, цигар папир, жигице и алкохол, који се добија од скробних материја или меласа.

Осим артикала, који су предмет државног монопола или каквог патента за проналазак, неће се давати никакво *искључиво право* за упражњавање трговине или индустрије.“

Шта значи *искључиво право*? — То значи да се само једном једином предузимачу, једном једином индустријалцу сме дозволити да производи један артикал а сви други немају тога права. Имате за то као пример Параћинску фабрику тканина у Параћину. Један једини човек Минх, један једини индустријалац добио је *искључиво право* производње тканина од вуне; нико други у Србији осим њега не сме подићи таку фабрику тканина. То значи *искључиво право*. Међутим држава српска треба да даје опште повластице свима својим произвођачима, својим грађанима. То уговором српској држави није одузето само јој је одузето давање *искључивог* права.

Драгомир Рајовић — Нека се прочита закон о повластицама, па ћете видети колико има основа оно што је г. министар привреде о томе казао. *Баш међу повластице сада то искључиво право*. Ако дате повластицу свима, онда нисте ни једнога потпомогли. Кад 1000 њих раде од једанпут један исти посао, онда опет мора бити конкуренције. Дати повластицу то значи, дати једну социјалну помоћ која се законом о повластицама даје, а ја мислим да је баш то добро што је у закону о повластицама стављено. (Чује се: баш то не ваља).

Владин повереник Др. Л. Пачу — Г. Рајовић има право, одиста према новом трговинском уговору не може бити никаквог *искључивог* права на извесну радњу а то ће рећи не може бити више концесија. Сви знамо шта су концесије. Имали смо у том погледу довољно искуства, и мислим, да се не варам кад тврдим, да за концесијама нико заплакати неће. Но да ли то у исти мах значи да немамо пута и могућности по новом трговинском уговору помагати подизање домаће индустрије? То никако не стоји. Концесије нису једини пут, којим се може подићи домаћа производња, и да не би за доказ наводно остале концесије, да узмем за пример једну — фабрика жигица Ту концесија није била довољна сама по себи да производњу одржи. Познато нам је, да је та фабрика престала скоро да ради. Нама стоје отворени путеви за подизање индустрије, као што је опраштање царине, опраштање пореза на земљиште, подмирење државних потреба из домаћих радионица, за чије производе ми можемо плаћати колико му хоћемо, управо онолико, колико нам рачун и потреба налажу да жртвујемо у циљу подизања домаће производње. Овај начин у толико је бољи, што њима никако не би била искључена утакмица између оних људи, који би имали вољу да отпочну коју грану производње. И туђе искуство учи нас, да је, овај пут веома поуздан. Румунија ишла је тим путем и она је од кад је њим пошла у погледу производње, релативно далеко измакла пред Србијом. Угарска учинила је у новије време идући тим путевима права чуда на пољу домаће производње. И велика Русија ишла је истим путем, а ми имамо пуно разлога угледати се у том погледу на њу.

Михаило Веселиновић — Истина нисам толико стручан, да се упуштам у појединости да критикујм уговор, да упоређујем данашњи уговор са прошлим уговором, али ипак рад сам да у опште о уговору кажем неколико речи. По моме схватању, сматрам да је сувише излишна дебата о овоме уговору. Кад велим излишна, ја велим за то, што мислим да смо дотерали до дуvara и да пред нама сад стоји, да урадимо једно од овога двога, или да примимо уговор са Аустро-Угарском као што је предложен, или да га не примимо. Питање је, шта да радимо? У колико сам прочитао нови уговор и упоредно га са старим, ја бих казао да не треба да га примимо, али кад не би за тим одмах дошло питање можемо ли то да учинимо, можемо ли то да одржимо. Јер шта следује после тога? Следује, као што сви знате, да се упустимо у борбу економску, у економски рат, а можемо ли ми то да учинимо? На жалост ми смо тако слаби да то не можемо да одржимо (виши еласова: То није истина). Молим вас, то је моје уверење.

Даље по мом мишљењу могло би о уговору да се опширније говори, да се у већој мери критикује, само кад би имали времена зато, па да се том критиком послужимо у разговорима са Аустро-Угарском, али тога нема; јер ви знате да је ово друго одлагање закључивања уговора, а шта је узрок томе, вама је свима познато. Узрок је као што знате и политика прошле владавине. Допустите ми да бацим један поглед на ту прошлу владавину. Ја мислим да је та прошла владавина најдубљи узрок зашто се морало од закључивања уговора одступити.

Вама је познато да радикална влада није нашла одзива код намесништва, да се сазове ванредна скупштина, па да она има времена да проштудира све тачке уговора и да влада наша на основу тога учини кораке код Аустрије за извесне олакшице у одредбама уговора, које нам се буду учиниле да су штетне по нас. То ми сад не можемо да чинимо, сем ако хоћемо да се упуштамо у економску борбу са Аустро-Угарском.

Поштовани посланик г. Новаковић врло је лепо јуче казао, да уговор буде добар или рђав зависи много од политике, то је истина, ја као мали трговачки знам то врло добро из искуства и збиља сам уверен, да од политике зависи и трговина. За време прошле владавине 7—8 месеци вођена је таква политика да нико није ни мислио о предузећима трговачким и о трговачком уговору, него је, свако мислио о томе, како да се опростимо зла, које нас је притискивало, па тек да приступимо раду трговине. Мени је мило што ми је дата прилика од стране г. Рајовића, кад он данас у скупштини вели: Политика нам је била таква, да се ништа није радило на економском пољу од 1881. Ја се слажем с тиме. Диста сејме нама, жардармима, преким судовима, Гамзиградом, Поречом и Краљевицом не спрема се земљиште за стварање бољих уговора. Било је прилике кад су ту данашњу господу подсећали на ондашњу политику, било је прилике, кад су људи пружали прст и говорили да тако не иде, да то иде на штету државе али онда је глас тих искрених људи, остајао глас вапијућег у пустињи. Сад су се господи трга из сна, али ипак за то сматрају за потребно да кажу, да би уговор могао и бољи бити. Прошли уговор направљен је под напредном владом, кад је Србија имала свега 20 милијуна дуга, као што рече г. министар финансија, а они од данашње владе захтевају, кад Србија има 300 милијуна дуга, да уговор буде бољи од њиховог. А тај толики велики дуг направила је влада из оне странке, чији је одличан члан и г. Рајовић. Мило ми је велим, као што мало пре поменух, што сам добио прилику, да се са г. Рајовићем на оваквом месту упознам и разговорим па и да се и његовог говора дотањем. Нека ми не замери што ћу га поменути и ако нисам имао част познавати га раније, јер сам избегао познато прекоме суду, него сам га познао тек сад при заклетви. Ја се управо чудим од куд то да г. Рајовић од један пут сумњичи Аустро-Угарску, њихову признату пријатељницу. Од куд то сад? Ми знамо да је њихова политика била са Аустро-Угарском у највећем пријатељству. Од куда да они сада кажу: Аустрија може да уради ово, може урадити оно.

То је доста чудно од стране члана напредне странке. Они су до јуче 7 година са Аустријом у највећем пријатељству били; ми на против као радикали, који смо рад њихов оцењивали, били смо онда непатриотични, бунтовници, непријатељи Српства, за то што смо осуђивали ондашње стање и што смо говорили да то пријатељство није искрено, ни с једне ни с друге стране, да иде на штету Србије, а можда и Аустрије.

Преко свега тога, што су г. г. предговорници говорили, — нарочито г. Рајовић и његови другови, који су критиковали овај уговор, али рекли да ће гласати за њега на чему им ја веома благодарим, што су данас искрени и поштени и хвала им за то — ја ћу бити тај, који ћу гласати за овај уговор и молим вас, да се не упуштамо у већу дебату и да не дангубимо него да решимо ову ствар (Чује се: да се реши).

Драгомир Рајевић — Господин ме је упитао од куда неповерење код мене према Аустро-Угарској, и чуди се томе. Ја кажем да то није ствар неповерења, него да паметан човек другоме никад слепо не верује. Оба трговца кад мере добро гледају у меру и онај који продаје и онај који купује. (Чује се: да се реши).

Председник — Господа посланици хоће, да се ова ствар реши. Ја ћу да ставим на гласање: Ко је за то нека изволи седети, ко је против нека устане? (Сви седе) — Дакле решено је да се прекрати пријављивање нових говорника. До сад су се пријавила за реч ова господа: Вукашин Петровић, Прота Ђурић, Петар Милићевић, Милутин Гарашанин, Ранко Тајсић, Ратарач, Ђока Анђелковић, Паја Поповић, Владимир Поповић, Станко Петровић, Марко Петровић, Раша Милетић, Здравко Пауновић, и Ђока Станковић.

Лаза Илић — И ја сам тражио реч.

Председник — Пардон, јесте, ви долазите после г. проте Ђурића.

Вукашин Петровић — Од кад је познат овај уговор, па све до сада, па и сада, појављују се са свију страна, без погледа на страначко гледиште, извесне зебње, као да овај уговор неће одговорити очекивањима Народног Представништва. У уговору заиста има одредаба, које дају повода да се тако мисли. Томе су тражени узроци и с једне и с друге стране. Тражени су од људи веома подобних и надлежних за тај посао: од куда је дошло, да у овом уговору, који се сад претреса, није се постигло оно што се мислило и желело постићи. Г. Министар финансија изнео је у лепим бојама једну страну те слике и изнео у неколике узроке, са којима се и ја слажем. Али, мени се чини, да сем ових узрока, које је он навео има једна прилична доза узрока, које ваља тражити на другој страни, а који су непосредно претходили закључењу садашњег уговора, и који су потекли поглавито од погрешне привредне политике. Да бих доказао ову поставку, допустите ми, да кратким потезима поменем неколико одредаба из овога уговора, те да се види имам ли право или не. Тежиште свих зебњи, изјављених приликом дебате, лежи, по моме мишљењу, у следећим околностима: 1-во у смањењу, ограничењу и укидању трошарине. Она је у нас заведена законом од 16 Марта 1891 г.; заведена је у оно доба, кад је важио уговор од 1881. г. и удрена је не само на предмете, који су се по уговору могли оптеретити, но и на оне, који се нису могли посигурно по уговору оптеретити трошарином. Та околност, по моме мишљењу, скрепнула је пажњу аустро-угарске владе; она ју је забележила, да од ње учини употребу у оно време, кад дође да се заључује нов трговински уговор. Она је ту своју прилепску употребила, унела је у трговински уговор, утврдивши у њему одредбе на основу којих немамо право, да унутрашњим законодавством регулишемо то питање.

Друга тачка, то је обртног пореза. Она је заведена 1886 год. и наишла је била на опозицију код сила уговорница. Оне су протествовале; али су ти протести остали без икаквог успеха. За што? Просто за то, што у уговору од 1881 год. нису имале правног основа, по коме су могле доћи до успеха. Ми смо ту порезу наплаћивали и даље, а наплаћиваћемо је и од сада

као и до сад. Разуме се да је и ту околност Аустро-Угарска забележила, и да се сад, приликом склапања новог трговинског уговора користила и у њега унела читав одсек, који говори о обртној порези, те тиме сачувала, да се путем унутрашњег законодавства не могу теретити њени производи, који у Србију улазе.

Трећа је тачка тежња наша, да се ослободимо, колико је могуће, превласти аустр. угар. тргова; тежња доста патристска, коју морамо сви да поздравимо као један од главних задатака нашег привредног рада. У тој тежњи предузимане су разне мере, међу којима прво место заузима солунска агенција, која треба да ради на томе, да Србији отвори Бело море; да се ка Солуну упути трговина бар у оној мери, у којој има услова за то. И, да би се потпомогла ова главна тежња, влада је у своје време користила се самосталношћу државе српске и спустила извозне царине на јужној граници — донекле спустила а донекле и са свим укинула. Аустрија је и тај факт забележила, и сад га уноси у трговински уговор, те ствара једну оgradu, не допуштајући, да Србија сме смањити или укинути царину на којој страни наших граница. „На свима тачкама — каже се у уговору — царине морају бити подједнаке.“

Даље, у нас је вазда било тежње, да се сточарство развије, да се та народна привредна снага што јаче обезбеди. Имајући искуства од више година, како се са живом стоком тешко прелазило преко туђих граница, а то је, на жалост, било чешће, хтели смо наше свиње и стоку претварати у мртве производе и преко граница превозити. Али се то, на жалост, није извршило нишким кланицама, те је услед тога завладало оно стање, какво је било после тога покушаја. Услед тога неуспеха, услед неуспеха у нишким кланицама, ми смо скрепули пажњу аустро-угарске владе, на ту околност. И како је било више но сигурно, да нам неће више пасти на ум, да се враћамо на сличне покушаје, Аустро-Угарска је имала одрешене руке, да нам у ветеринарској конвенцији проише овако тешке обвезе и услове.

Господо, Аустро-Угарска монархија, као држава, у чијим границама живи знатан број наших поверилаца, има рачуна да води више рачуна о нашим финансијским приликама него о нашем економном развитуку. Услед тога, она мора да води рачуна о нашем финансијском стању. Ну, она познаје, да се ми налазимо, као што је то и целом свету познато — што већ и није тајна — да се налазимо у врло тешким финансијским приликама. Бојећи се, да услед тога, не злоупотребимо право, које, као самостална држава имамо, те да не уврстимо у ред монопола и оне артикле, који не одговарају њеним интересима, она нас је новим уговором везала и одузела нам право да ми, по нашем нахођењу, теретимо или управо монополишемо све оне артикле, који су нам повољни, него нам сад дозвољава да монополишемо само 4 артикла. Ја управо не знам, или боље, не разумем извештај Државног Савета, ни ону господу, која су ову околност сматрала као некакву тековину, коју добијам новим уговором. Ја ово сматрам као нешто штетно по нас, као неко ограничење наше унутрашње независности. Та околност, господо, огледа се у бојазни Аустро-Угарске, да ми не злоупотребимо право наше, те да заведемо и друге монополе. Та бојазан, огледа се у новом трговинском уговору, а нарочито у одобрењу само четири нова монопола. Једном речи, све ово скупа узев, ја мислим да сам довољно дао доказа, да је моја поставка, коју сам имао част да изговорим у ово неколико речи, на истини основана.

Рђаво вођења привредна политика узрок је, што је овај уговор овакав, какав је. Непосредно пред престанком старог уговора чињене су погрешке у нашој привредној политици и те погрешке сада нам се свете.

Кад споменух реч: рђаво вођење економске политике, дужан сам, да објасним оно што замислих под овим изразом. Ја ћу то објаснити, хоћу да кажем у кратко то, да ја под тим изразом разумем ону политику, која је довела до рђавих резултата, или политику, која нија дошла до успеха.

Ово је моје начелно мишљење и гледиште о трговинском уговору, а сад, даље, да пређем на неколика објашњења, којима је потребно да се поближу погрешни назови, који су данас а и јуче пали у Народној Скупштини. На првом месту обраћам вам пажњу и молим да о том размислите, да ли ће обртни порез, који се по аустро-угарском уговору трговинском с нама, може наплаћивати, да ли он неће доћи под питање, кад ступи у живот трг. уговор с Немачком. Истина, то данас није на дневном реду; али кад ступи у живот овај уговор, бојим се, да ће доцкан бити, на вам на ово сада скрећем пажњу. У уговору с Немачком нема спомена о обртном порезу. У уговору с Аустро-Угарском има о њему читав одсек. Даље с немачком је закључен уговор на 12 дана доцније по што је закључен уговор са Аустро-Угарском. Према томе, бојим се да ли неће после Аустро-Угарска, која има у свом уговору права на највеће повлашћење, користити се овом околности и избећи плаћање обртарине. Ја не тврдим, да ће то заиста бити, али сматрам да је врло потребно, да вам и на то скрећем пажњу, те да се о томе размисли.

У одбрану уговора тргов. са Аустро-Угарском од 1881 год., у колико је на њега нападато с неком основом, хоћу у неколико тачака да одговорим.

Реч је била о повлашћењу робе колонијалне, која се довози у Србију из тршћанског пристаништа. По извештају скупштин. одбора за преглед тргов. уговора, сад роба колонијална не ужива по новом уговору она права, што је уживала пређе по старом. То не стоји, по мом нахођењу. И по новом уговору колонијална роба увозиће се по уговореној тарифи, када долази из царинске области Аустро-Угарске. А да је тако, сведочи чл. 7. стр. 72.

Друго је питање о укидању специфичне тарифе. Господин Министар Финансије исправно је донекле казао, да је било речи о специфичној тарифи и у уговору од 1881 год. Сажаљевам, што не могу са њим да се сагласим у даљем извођењу његовом; јер он није правилно оценио узроке, са којих није остварена она одредба уговора 1881 год. Тамо је стајало, да ће се у року од шест месеци царина по вредности моћи претворити у царину по тежини. Но шта је томе стајало на путу да се није извршило? Други је неки узрок био на путу а не онај, који је г. министар финансије споменуо. То је уговор с Енглеском, који је закључен 1880 год. на основу царине, по вредности робе. И да је према оваком стању ства, и заведена царина по тежини, Аустро-Угарска, по праву највећег повлашћења, могла се користити тарифом по вредности. И када је то био случај, није ни имало потребе, да се изврши споменута одредба о завођењу специфичне тарифе.

Што се тиче повлашћене, диференцијалне, тарифе са Аустро-Угарском није довољно и јасно представљено оно, што је у истини. Царина на нашу храну, која се увози у Аустро-Угарску, слуштена је или управо утврђена 1884 године на 50 крајцара од 100 к.гр. Јер тада је по општој царинској тарифи аустро угарској утврђена царина на жито на 1 $\frac{1}{2}$ фор., а нама је дата властница да наше жито увозимо у пограничном промету са $\frac{1}{3}$ те царине. За ову добит ми смо признали тршћанско и фијумско пристаниште, као саставни део царинске области аустро-угарске монархије, те тиме избегли један теретан поступак, којим је био скопчан трговински промет с колонијалном робом. Овако стање трајало је док је и цео уговор био у снази, јер друкчије и није могло да буде.

Сад ћу да учиним примедбу на говор оних предговорника, који су тврдили, да ће се царина, коју наш увозник жита буде платио у име царине при извозу, вратити му, кад се то жито изведе у облику брашна; јер — рекоше они — у Мађарској постоји премија за извоз брашна.

Господо, то је факт, да у Мађарској постоји премија за извоз брашна; али је питање, ко ће добити ту премију: да ли наш увозник, или ко други — млинар аустро-угарски? И ако је факт, да се плаћена царина на жито враћа при извозу

брашна опет то не иде у корист нашег произвођача него у корист млинара мађарског.

Ја, дакле, морам да вас замолим да узмете у оцену ову напомену и да сведете ову ствар на ону тачку, на коју треба да се сведе.

Има још једна тачка, која се сматра као велика добит, а то је укинуће диференцијалне тарифе. У начелу то је у истини добит. Но и ако је добит, што је диференцијална тарифа укљоњена из трговинског уговора, опет није било велике финансиске штете од те тарифе; јер смо ми по тој тарифи увозили на 1.500.000 дин. вредности робе на годину. И да узмемо да је наплаћивана царина од 8%, на увезене предмете, ми бисмо имали да примимо на 80.000 дин., а узмемо ли да је сва она роба која је ушла према овој царини, царинена с 4% — дакле с половином оне стопе, која је утврђена као основна јединица, — ми смо наплатили 40.000 дин. у име царине.

У финансиском погледу, дакле, велике разлике није, само је добитак, што је ствар сведена на исправно земљиште. Међу тим, ако бисмо ми хтели, да још даље ценимо вредност финансиског добитка, ми бисмо нашли, да тај добитак ишчезава, с тога, што смо ми по старом уговору наплаћивали на гвожђе из Аустро-Угарске 40 пара на 100 кгр., а на оно из Немачке и других земаља наплаћивали смо 80 пара, док данас ми немамо права ни од кога да наплатимо више од 50 пара. И кад се узме, да Немачка јако конкурише гвожђем Аустро-Угарској и другим државама, онда излази да ћемо ми више изгубити данас него што смо пређе губили.

Али ја не ценим тако много финансиску страну уговора колико политичку, те нећу ни о томе да говорим.

Говорећи о тарифи морам признати, да је у њој учињен напредак; јер је много потпунија и разгранатија, него досадања. Има, до душе, и неких мана, које нећу да оставим неспоменуће. Чинећи то, нећу упоређивати таксе у ранијој и у садањој тарифи, јер сматрам да је са свим споредна ствар, хоће ли се који динар на сто кила више или мање плаћати. Много већу вредност полажем на ту околност, што се није узело у оцену код ткањина оно, што је требало да се узме. Није се имало у виду, да се код вунених ткањина удеси царина и по кавоћи; а то се могло постићи, да су сем тежине у опште узете у обзир и тежине запреминских јединица. Отуда је дошло, да су чохе бриске и рајхенбершке царине по истој основи као чоха деветог или десетог реда. То је по моме мишљењу погрешка, која ће да нас кошта, не толико финансиски колико морално. Кад се имала прилика, држим да је требало да се усаврши тарифа и технички толико, да јој нема никакве замерке. Што су стопе царинске остале негде исте, негде веће, а негде и мање, томе се нема шта пребацити. Сваки зна да то није зависило од воље наших преговораца. Оно што је у тарифи утврђено, то је резултат погађања.

Ја сам имао част да суделујем у једном таквом послу и знам како се је знојила и једна и друга страна да што веће користи извуче за своју земљу. Ту се тражило све, што се могло тражити, а дало се само оно, што се могло дати.

Од свију досад побројаних предмета најтеже ми пада да говорим о ветеринарној конвенцији. Ветеринарна конвенција склопљена је под тежим условима, него што је била стара; и господа владини повереници јуче су нам доста јасно нагостили узрок томе. Данас кад се цео запад бори против источних сировина, и кад хоће да нам угури своје фабрикате; данас, кад се бори Немачка против Аустрије, а Аустрија противу нас, и кад ми стојимо противу Турске; данас, кад се тај ланац економски протеже кроз целу Европу — чини ми се, да ова конвенција није могла да буде друкчија, али још мање могу да пристанем на то, да су услови у новој ветеринарској конвенцији у ма којој тачки бољи од услова у старој. Исто тако тврдим, да су услови у нашој новој ветеринарској конвенцији тежи, него они у конвенцији, закљученој између Аустро-Угарске и Немачке.

(Наставиће се)